

Forvaltningsplan for grågås i Nordland

2019 - 2025

Grågås. Foto: Kjell Heggelund.

**Utarbeidet av Prosjekt Utmark v/ Vidar Johan Bentsen i samarbeid med
Samarbeidsforum for gås i Nordland og
Norges Bondelag v/prosjektleder Ove Martin Gundersen**

Forord

Hekkebestanden av grågås i Norge har økt betraktelig siden starten på 1990-tallet. Fra en estimert bestand på ca. 7 000 - 10 000 hekkende par i Norge på begynnelsen av 1990-tallet ble hekkebestanden i 2017 estimert til ca. 20 000 – 25 500 par. Også for Nordland er det liten tvil om at den totale grågåsebestanden har økt i senere år. Økningen i bestanden har igjen ført til økt konfliktnivå i forhold til andre samfunnsinteresser i fylket der beiteskader på innmark utgjør den største utfordringen.

Etter ønske fra flere kommuner i Nordland har Prosjekt Utmark, i samarbeid med Samarbeidsforum for gås i Nordland (en sammenslutning av landbruksorganisasjoner, kommuner og forvaltning) og Norges Bondelag v/prosjektleder Ove Martin Gundersen, utarbeidet en forvaltningsplan for grågås i Nordland. Som en del av dette arbeidet ble det i løpet av 2017 gjennomført registreringer for et oppdatert estimat på fylkets hekkebestand av grågås.

Våren 2018 ble det sendt ut en spørreundersøkelse til kommuner og lokallag tilknyttet landbruksorganisasjonene i Nordland vedrørende utfordringer knyttet opp mot grågås lokalt. Svarene fra denne spørrerunden har vært et viktig bidrag i utarbeidelsen av planen.

Gjeldende plan legger opp til en lokalstyrt og fleksibel forvaltning. Kommuner som pr. i dag ikke har utarbeidet egen forvaltningsplan, eller av andre årsaker ønsker å tilslutte seg gjeldende plan for Nordland står fritt til å gjøre dette gjennom lokalt vedtak. Dette er et tiltak for å lette arbeidet for kommuner i fylket ved at de slipper å utarbeide egen plan, et arbeid som er både tids- og arbeidskrevende.

Arbeidet knyttet opp mot utarbeiding av planen er finansiert av Fylkesmannen i Nordland som også vil vurdere behovet for revisjon av planen sammen med kommunene i fylket.

Undertegnede ønsker å takke samarbeidsforum for gås i Nordland samt alle kommuner og lokallag som har bistått med innspill til planen. Ingunn Tombre og Kjell Heggelund takkes også for alle bilder som er benyttet.

Vidar Johan Bentsen, Prosjekt Utmark
Rognan
25.6.2018

Innhold	Side
Sammendrag	4
1. Innledning	5
2. Lovverk og aktuelle tiltak	6
2.1. Internasjonale rammer	6
2.2. Nasjonale rammer	6
2.3. Jakt, eggsanking, skadefelling og eggpunktering	7
2.4. Forebyggende og konfliktdempende tiltak	9
3. Biologi og bestand	11
4. Konflikter mellom grågås og samfunnsinteresser	13
4.1. Jordbruk	14
4.2. Friluftsliv	17
4.3. Grågås og andre arter	18
5. Gjennomførte tiltak	19
5.1. Bestandsregulerende tiltak	19
5.2. Forebyggende og konfliktdempende tiltak	20
6. Forvaltningsmål for Nordland	21
6.1. Lokalstyrt forvaltning	21
6.2. Bestandsmål for Nordland	21
6.3. Forvaltningens ansvar	22
6.4. Mer effektiv jakt	22
7. Tiltaksplan	23
7.1. Tiltak innen privat og offentlig forvaltning	23
7.2. Forebyggende og konfliktdempende tiltak	25
7.3. Bestandsregulerende tiltak	26
8. Litteratur	27
9. Vedlegg	29

Sammendrag

Gjennom lokale og regionale forvaltningsplaner kan konflikter mellom gås og landbruk/samfunnet for øvrig belyses samtidig som konfliktdempende og forebyggende tiltak beskrives. Fylkesmannen kan i tillegg utvide ordinære rammer vedrørende en rekke bestandsregulerende tiltak forutsatt at disse er beskrevet i planen. Fylkesmannen i Nordland har anbefalt at det utarbeides en forvaltningsplan for grågås i Nordland med målsetting om å fungere som overordnet styringsdokument for forvaltningen av grågås i fylket.

Planen gir en gjennomgang av bestandsstatus for grågås i Nordland, dens biologi, samt aktuelle tiltak som kan gjennomføres i kommuner der skadeomfanget fra grågås er av vesentlig økonomisk betydning. Ulike typer jaging samt skadefelling fremheves som prioriterte tiltak for å redusere skadeomfang, mens økt grunneiersamordning og tidlig jaktstart er høyt prioriterte bestandsregulerende tiltak. Foreliggende plan inneholder konkrete mål samt internasjonale føringer og nasjonalt lovverk rundt bruk av aktuelle tiltak og virkemidler.

Problemstillingene knyttet opp mot grågås varierer mye fra kommune til kommune og i særlig konfliktfylte områder er det et mål å stabilisere/ redusere antall individer. Aktuelle tiltak for å oppnå nettopp dette vurderes best lokalt (og kommunene kan derfor stå fritt til å sette i verk de tiltak man mener er mest effektive for hvert enkelt problemområde, gitt at kommunen er tilsluttet den regionale planen).

Alle kommuner i Nordland samt alle lokallag i Nordland Bondelag og Nordland bonde- og småbrukarlag, ble i oppstartsfasen av planarbeidet oppfordret til å gi sine innspill til skadeomfang/andre problemer knyttet opp mot grågåsebestanden i egen kommune. 27 kommuner og 6 lokallag besvarte spørreundersøkelsen hvorav 21 av kommunene rapporterte om konflikt mellom grågås og andre samfunnsinteresser lokalt. 12 kommuner gir innspill om at de opplever at grågåsebestanden er for stor i deler av kommunen, samtidig som grunneiersamordningen knyttet opp mot jakt på grågås er for dårlig. Kommunene ble spesielt oppfordret til å gi informasjon rundt forebyggende tiltak og eventuell skadefelling. I 18 kommuner i er det søkt om skadefelling på grågås, mens det i 16 kommuner er utprøvd forebyggende tiltak for å redusere skader påført av grågås.

Med godkjent kommunal/interkommunal forvaltningsplan kan det åpnes for jakt på grågås inntil 15 dager før ordinær jaktstart i tidsrommet 24.00–10.00 eller 16.00–22.00. I tillegg kan fylkesmannen utvide den ordinære tiden for sanking av grågåsegg ut over 15. april.

Planen er adaptiv og skal tilpasses eventuelle endringer i nasjonale lover/forskrifter samt internasjonale avtaler fortløpende. Planen skal også følge den internasjonale forvaltningsplanen for grågås og skal i så måte tilpasses eventuelle endringer i denne. Kunnskap og erfaringer som genereres lokalt skal implementeres i den regionale planen gjennom eventuelle revisjoner.

1. Innledning

En økende bestand av grågås i fylket har ført til at Fylkesmannen i Nordland ønsket at det skulle utarbeides en regional plan for hele fylket for å møte utfordringene knyttet opp mot skadegjørende gås lokalt. Utfordringene i Nordland er først og fremst knyttet opp mot beiteskader på jordbruksareal (spesielt gressavlinger), men også tilgrising av friluftsområder/parker og nedtråkking byr på utfordringer lokalt. Det er spesielt på Helgeland og i Vesterålen man finner grågås i størst antall i Nordland (Shimmings & Heggøy, 2017). Det er også fra disse områdene Fylkesmannen og spesielt kommunene mottar flest klager på grunn av beiteskader fra gjess (spørreundersøkelse gjennomført våren 2018).

Nordland er et langstrakt fylke med lang kystlinje der innmark og arealer med svært attraktivt beite for gås ofte ligger nært vannet. Da grågåsa forekommer naturlig i tilknytting til våtmarksområder og kystgrense er det derfor store arealer med potensielt velegnet habitat i fylket. Selv om tilgangen til egnet hekkehabitat kan være en begrensende faktor for hekkebestanden, er utviklingen i den samlede bestanden avhengig av hvilke forvaltningstiltak og strategier som benyttes i årene som kommer (Shimmings & Heggøy, 2017).

Da planen potensielt vil berøre en rekke interessefelt innen kommunal/privat viltforvaltning, jordbruk, jakt og fuglevern har det i planprosessen vært stort fokus på å få innspill fra berørte parter i fylket. Både landbruksorganisasjoner, kommuner, fylkesmann og Nordland jeger- og fiskerforening har derfor blitt oppfordret til å gi innspill til planarbeidet. Dette har bidratt til å belyse aktuelle problemstillinger knyttet opp mot dagens forvaltning av grågås i Nordland.

Kommuner som ønsker å tilslutte seg regional plan står fritt til å gjøre dette gjennom vedtak i egen kommune. I slike tilfeller bør det utarbeides en oversikt over problemområder i kommunen som i tillegg viser aktuelle tiltak som ønskes benyttet i de ulike områdene. En slik beskrivelse kan være i tabellform eller som kartutsnitt. Ved eventuell søknad til Fylkesmannen i Nordland om tillatelse til å sette i verk tiltak der det kreves forvaltningsplan viser kommunen til eget vedtak samt beskrivelse av problemområder lokalt. Dersom man lokalt ønsker å utarbeide en mer omfattende forvaltningsplan står kommunene fritt til å benytte regional plan som mal.

Med en slik lokal forankring av den regionale planen er det ønskelig at kommunene i fylket også er delaktig i evaluering og kommer med sine innspill til revisjon og fornying av planen. Det er svært viktig at kunnskap og erfaringer lokalt implementeres i planen, noe det er naturlig at kommunene i fylket er ansvarlig for. Fylkesmannen i Nordland bør være ansvarlig for implementering av nasjonale lover/forskrifter samt internasjonale avtaler og føringer. Planen skal i så måte revideres når man i kommunene, eller fra Fylkesmannens side, mener det er behov for det og minimum hvert femte år.

2. Lovverk og aktuelle tiltak

2.1. Internasjonale rammer

«Grågåsa kommer med våren og reiser med sommeren» og ser man hele året under ett oppholder grågåsa seg lengre i utlandet enn i Nordlan. Dette fører til at forvaltning av grågås ikke bare er en nasjonal/kommunal forvaltning, men også en forvaltning av internasjonal karakter.

Grågåsebestanden som hekker i Norge må altså forvaltes i samarbeid med de nasjonene der den norske bestanden oppholder seg i løpet av året. Det er derfor viktig med en bærekraftig forvaltning over landegrenser gjennom hele året. Arten er derfor innlemmet i en rekke avtaler og konvensjoner som Norge har ratifisert og som pålegger oss forpliktelser som også påvirker den lokale grågåseforvaltninga (tabell 1). Hovedmålsettingen i disse avtalene er å verne om artsmangfold og viktige leveområder for blant annet grågås.

Tabell 1: Internasjonale konvensjoner som Norge har ratifisert og som er aktuelle i forvaltning av grågås.

Navn	Ratifisert	Formål
Bonkonvensjonen	1979	Beskyttelse av trekkende arter av ville dyr
Bernkonvensjonen	1979	Beskyttelse av ville dyr og planter og deres leveområde i Europa
Ramsarkonvensjonen	1975	Vern av våtmarksområder av internasjonal betydning
Biodiversitetskonvensjonen	1992	Bevaring og bærekraftig bruk av biologisk mangfold

2.2. Nasjonale rammer

Myndighet i forvaltningen av gås er fordelt mellom Miljødirektoratet på nasjonalt nivå, Fylkesmannen og Fylkeskommunen på fylkesnivå og kommunen på lokalt nivå. Grunneier innehar jaktretten samt rett til sanking av egg og dun. Hovedelementene i den nasjonale grågåseforvaltningen kan oppsummeres i en rekke lover, forskrifter samt nasjonale retningslinjer/føringer. Viltloven med tilhørende forskrifter, naturmangfoldloven, forskrift om verneområder, forskrift om skadefelling samt nasjonale retningslinjer utgjør hovedelementene i den nasjonale gåseforvaltningen.

Miljødirektoratet utarbeidet i 1996 en nasjonal handlingsplan for gjess i Norge (DN-rapport 1996-2). Handlingsplanens arbeidsgruppe skulle blant annet komme med tilrådninger innen målsetninger for forvaltning, aktuelle tiltak for å forebygge beiteskader samt effektivisering og bærekraftig beskatning. Her foreslår handlingsplanens arbeidsgruppe tre hovedmål for en god fremtidig forvaltning av gjess:

1. *Gjess som biologisk ressurs skal forvaltes slik at levedyktige bestander og deres leveområde bevares på kort og lang sikt.*
2. *Bærekraftig høsting av jaktbare bestander skal få riktig rammevilkår, slik at jakt kan fungere som et effektivt forvaltningsverktøy og et attraktivt fritidstilbud.*
3. *Konfliktene mellom gjess og landbruksnæring må løses på en forsvarlig måte.*

Naturmangfoldloven regulerer uttaket av arter, områdevern, fremmede organismer, utvalgte naturtyper samtidig som den ivaretar leveområdet til prioriterte arter. Levedyktige bestander, bevaring av artenes genetiske mangfold og naturlige utbredelsesområde står sentralt i

naturmangfoldloven. Loven sier med andre ord at bestandene av grågås i Nordland skal sikres i levedyktige bestander innenfor deres naturlige utbredelsesområde samtidig som leveområde skal sikres på både kort og lang sikt. Naturlig ekspansjon og utbredelse av arten skal tillates. Forvaltere som måtte ønske å utrydde grågåsa lokalt/regionalt har dermed ikke anledning til å gjøre dette.

Viltloven med tilhørende forskrifter danner det juridiske grunnlaget for gåseforvaltningen i Norge. Formålet med loven er at viltet og viltets leveområder skal forvaltes i samsvar med naturmangfoldloven på en slik måte at naturens produktivitet og artsrikdom bevares.

I lokale verneforskrifter skal formålet ved vernet klart fremgå. Selve forvaltningsansvaret i slike områder er delt mellom lokale og sentrale myndigheter. Klima- og miljødepartementet, Miljødirektoratet og Fylkesmannen i Nordland er de statlige forvaltningsorganene, mens ulike verneområdestyrer har forvaltningsmyndighet for mange av de store verneområdene. Nasjonalparkstyre/verneområdestyre har delegert forvaltningsmyndighet. Noen kommuner har fått delegert forvaltningsmyndighet for enkelte naturreservat. Ved eventuelle tiltak rettet mot grågås i verneområder som krever dispensasjon fra den lokale verneforskriften skal verneområdestyret/nasjonalparkstyret søkes om dette.

2.3. Jakt, eggsanking, skadefelling og eggpunktering

Jaktrett. Jaktrett og rett til sanking av egg er forbeholdt grunneier. Overlater grunneieren sin eiendom til noen annen til bruk, skal brukeren ha jaktretten med mindre annet er avtalt. Forbeholder grunneieren seg jaktretten, kan jakt ikke drives på brukerens åker og eng fra og med 1. mars til og med 30. september. Jaktrett kan ikke skilles fra eiendommen for lengre enn 10 år om gangen, med mindre jaktretten følger bruksretten til eiendommen. Avtale om særskilt bortleie av jaktrett skal være skriftlig. Gjelder avtalen for mer enn 5 år, skal leier og utleier sørge for at melding om leieforholdet med opplysning om vilkårene straks blir sendt kommunen.

Jakttider og sanking av egg. Viltloven med tilhørende forskrifter styrer jakttiden, utøvelsen av jakt på grågås samt sanking av egg. Grågås har per i dag jaktstart fra og med 10. august på Helgeland og 15. august nord for Rana og Rødøy kommuner. Jakta varer til og med 23.12 i hele Nordland. Egg fra grågås kan sankes fram til og med 15. april. Fylkesmannen kan åpne for jakt på grågås inntil 15 dager før ordinær jaktstart når det foreligger en godkjent lokal forvaltningsplan. I denne perioden fastsetter fylkesmannen jakttiden innenfor et tidsrom fra kl. 24.00–10.00 eller 16.00–22.00. I tillegg kan Fylkesmannen gi tillatelse til sanking av egg fra grågås utover 15. april dersom tiltaket inngår i en godkjent lokal forvaltningsplan for arten jfr. §§ 3 og 6 i forskrift av 25.01.17 om jakt- og fangsttider samt sanking av egg og dun for jaktseongene fra og med 1. april 2017 til og med 31. mars 2022.

Dersom man har som målsetting å stabilisere/reducere bestanden av grågås fremheves en mer effektiv jakt som det viktigste tiltaket (Foto: Rolf Arne Tønseth).

I Nordland er store deler av de privateide arealene der man finner grågås dårlig/ikke organisert med fokus på effektiv jakt. Potensialet for effektivisert bestandsregulering gjennom bedre grunneiersamordning er derfor stort i fylket.

Skadefelling. Kommunen har hjemmel til å gi skadefellingstillatelse på grågås som gjør skade. Dette forutsetter at skaden har oppstått i inneværende sesong og i et så stort omfang at det er av vesentlig økonomisk betydning for den skadelidende, eller som vil få vesentlig økonomisk betydning dersom skaden fortsetter. Tillatelsen kan kun gis unntaksvis for å unngå en uthulning av viltlovens fredningsprinsipp. Med dette menes at aktuell viltart er fredet utenom jakttid og skadefelling skal under ingen omstendighet fungere som en lokal jakttid eller benyttes som bestandsregulerende tiltak. I unntakstilfeller kan kommunen likevel gi fellingstillatelse på bakgrunn av *tidligere* skade. I slike tilfeller gis en betinget fellingstillatelse som iverksettes når skaden igjen oppstår. Bruker eller rettighetshaver skal i rimelig utstrekning ha forsøkt andre tiltak for å redusere eller hindre at skaden oppstår (se tabell 3 for slike tiltak). Mange gårdbrukere påvirket av grågås som gjør skade melder at dette er det viktigste tiltaket for å redusere skadeomfang fra gås utenom ordinær jakttid (spørreundersøkelse gjennomført våren 2018). Nyere forskning viser at skadefelling er et effektivt tiltak for å redusere skadeomfanget på utsatte arealer (Månsson, 2017). Dette er studier fra Sverige der skadefelling gjøres i mye større skala enn vi har anledning til å gjøre i Norge i henhold til gjeldende regelverk. Det rapporteres samtidig at effekten kan være kortvarig, noe som understreker viktigheten av at tiltakshaver har mulighet til å felle gås i hele den perioden skaden påføres.

Eggpunktering. Miljødirektoratet kan gi tillatelse til å gjennomføre eggpunktering jfr. § 17 i «Forskrift om innfangning og innsamling av vilt for vitenskapelige eller andre særlige formål». Kommuner med godkjent forvaltningsplan kan dermed søke om dispensasjon til å benytte dette tiltaket. Det forutsettes her at gress er en stor utfordring (påfører betydelig skade) samtidig som det ikke er mulig å forvalte/regulere bestanden på annen måte. Skriftlig søknad skal sendes senest 2 måneder før virksomheten finner sted, og skal inneholde opplysninger om:

1. Hvilken art og antall individ søknaden gjelder.
2. Steds- og tidsavgrensning for virksomheten.
3. Hvilke formål og behov avlivingen skal dekke.
4. Hvilke metoder som skal anvendes ved avlivingen.
5. Hvem som er ansvarlig for virksomheten/gjennomføring.

Tiltaket er utfordrende og tidkrevende da reirene ofte er godt skjult og vanskelig å finne. Det er samtidig stor usikkerhet rundt effektene dette har på hoa/paret da man ikke har kartlagt de potensielt negative effektene knyttet opp mot utvidet rugeperiode. Tiltaket kan i tillegg forstyrre andre hekkende fuglearter idet samme området.

Reir fra grågås kan være vanskelig å finne (Foto: Paul Shimmings).

2.4. Forebyggende og konfliktdempende tiltak

I Nordland er en rekke forebyggende og konfliktdempende tiltak utprøvd de senere årene. Slike tiltak, som har som målsetting å hindre/reducere påvirkningsgraden fra grågås, skal være utprøvd før man har mulighet til å sette i verk ytterligere tiltak der gås avlives, samt tiltak som potensielt kan virke bestandsregulerende utenfor ordinær jakttid (pkt. 2.3.). Den største utfordringen med tiltakenes effekt er knyttet opp mot grågåsas evne til å tilpasse seg ulike skremmetiltak og fysiske hinder. Bruk av slike forebyggende og konfliktdempende tiltak bør vurderes lokalt, da tiltakene har ulik effekt avhengig av de lokale forholdene samt hvilke arealer som påføres skade.

Jaging/skremming. Manuel jaging/skremming er muligens det mest utprøvde og brukte tiltaket for å hindre at gås gjør skade på innmark. Manuel jaging har best effekt dersom det gjøres organisert og på en slik måte at gåsa blir jaget gjentatte ganger over et større område (Kristiansen *et al.*, 2006; Simonsen *et al.*, 2015). Gåsa bør i tillegg ha tilgjengelige hvileområder i nærheten av området der jagingen pågår. Mange steder er innleid hjelp nødvendig for å få dette tiltaket gjennomført på en god måte. De største utfordringene knyttet opp mot manuell jaging er at tiltaket er svært tidkrevende og at man risikerer å flytte problemet over til naboen. Mye tyder på at gress bør jages mange ganger per dag for å effektivisere tiltaket, da gåsa ofte kommer tilbake til området kort tid etter at jagingen (Simonsen *et al.*, 2015). Effekten av jaging er i tillegg størst den første uken jagingen pågår, noe som kan tyde på at gåsa blir vant med dette etter en viss periode. Bruk av visuelle tiltak, som eksempelvis signalpenn, i forbindelse med jagingen kan også bidra til å øke effektiviteten.

I noen områder har jaging med bruk av hund vist seg å ha god effekt (Kristiansen *et al.*, 2006). Hunden kan enten være løs på innmarka eller man kan bruke løpestreng. Løpestrengen bør legges strategisk til slik at hunden har skjul samtidig som den kan følge de mest brukte innfartsveiene for gåsa. Det er her viktig å presisere eventuelle lokale forskrifter vedrørende båndtvang. Hund bør heller ikke slippes i områder der mytegås/gåsunger som ikke er flygedyktige.

Lydkanon og visuelle tiltak. Lydkanon er forsøkt flere steder i Nordland med god, men tidsbegrenset, effekt. Luftballonger, drager og klassiske fugleskremsel faller også i denne kategorien, da gåsa fort blir vant med tiltaket og lærer at det ikke er reell fare forbundet med dette. Slike tiltak er derfor mindre prioritert for Nordland sin del, men kan benyttes samtidig med eventuell manuell skremming for å oppnå en bedre effekt.

Leplanting mellom vann og innmark. Tiltaket går ut på å plante vegetasjon mellom sjø og innmark for å hindre fritt innsyn for gåsa. Målsettingen er at gåsa skal føle seg utrygg på dette arealet (på grunn av mulighet for predatorer) slik at innmarka får ligge i fred. Tiltaket er imidlertid lite prioritert da de fleste gårdbrukerne som har prøvd dette mener det har dårlig effekt (Kristiansen *et al.*, 2006).

Innflygingshinder/gjerde. Dette er tiltak der man forsøker å hindre/vanskeliggjøre gåsa i å komme seg til beiteområdet der det påføres skade. Gjerder som hindrer gåsa i å gå inn på innmarka kan ha god effekt i perioder der ungene ikke er flygedyktig. Under myting kan dermed gjerder også ha god effekt. Ofte vil slike gjerder ha best effekt dersom man sperrer av området ned mot sjø/vann. Det er her viktig at det settes av et lite areal på utsiden av gjerdet slik at gåsa finner beite. Noen steder kan det være mulig å henge opp plastbånd som hindrer gåsas innflyging til innmarka. Mange gårdbrukere mener at dette tiltaket har god effekt (*Kristiansen et al.*, 2006).

Sperrebånd kan være en metode for å holde gjessene unna gras-engene på, her fra Sortland
(Foto: Ingunn Tombre).

Effekt av hvileområder ved jaging og jakt. For å unngå at gåsa blir «kasteballer» mellom ulike arealer i forbindelse med jakt og jaging kan det være gunstig at gåsa har arealer der den kan få være i fred. Slike areal bør være attraktive områder for gjessene både med tanke på beite og hekkemuligheter. Dersom det gjennomføres organisert jaging/jakt over et stort område vil det alltid være noen arealer tilgjengelig der gjessene får være i fred. Da kan man oppnå at gåsa blir værende lengre utover høsten (mulighet for å felle flere gjess) samtidig som gårdbrukeren som opplever skade i området opplever en større forutsigbarhet tidligere på våren/sommeren. Er man enige om hvilke områder som settes av til gås blir disse ofte benyttet hyppigere enn arealer der gåsa ikke er ønsket (Tulner, 1999), gitt at det er satt i verk jaging i omkringliggende arealer. Dette krever imidlertid at noen arealer kan settes av til dette tiltaket. Ordningen i Nordland, der grunneier kan søke om et tilskudd for å dekke noe av det økonomiske tapet som kortnebbgås og hvitkinngås påfører arealene på trekk om våren, gir slike «friområder» (Tombre et al., 2007). Gjess lærer seg fort hvilke arealer som er trygge og i hvilke arealer det foregår skremming (i dette tilfellet arealer uten tilskudd der grunneier kan velge å skremme).

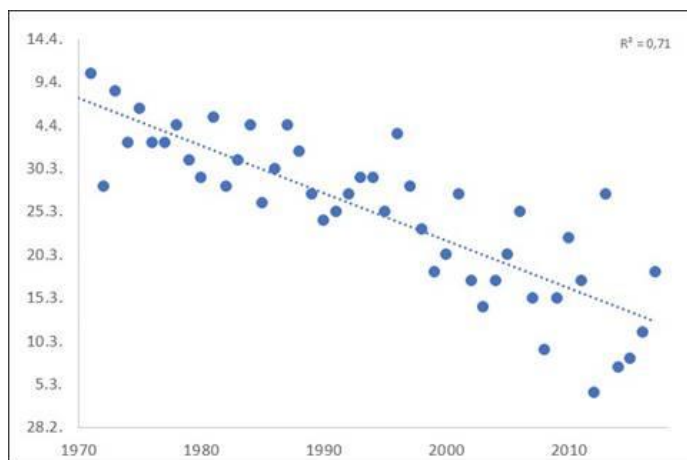
Den største utfordringen knyttet opp mot etablering av nye hvileområder er selvsagt å finne egnede arealer som også grunneier er villig til å «gi» til tiltaket. Arealer som byr på friskt gress nær sjø/vann og som samtidig byr på godt skjul vil være å foretrekke i denne sammenheng. Flere steder kan det være nødvendig å bedre kvaliteten av beite i friområdet gjennom å benytte prefererte gressarter som timotei, raigress og engsvingel (*Hatten et al.*, 2004). At en enkelt grunneier skal ta hele denne kostnaden for at andre berørte parter i området skal bli kvitt sine problemer vil dog være en urettferdig ordning. Om det finnes muligheter, kan det være aktuelt at andre berørte gårdbrukere går sammen om å kompensere den/de grunneierne som tar på seg å etablere slike områder på sin grunn. Det kan også være aktuelt å leie arealene inne i friområdet av grunneier/gårdbruker.

3. Biologi og bestand

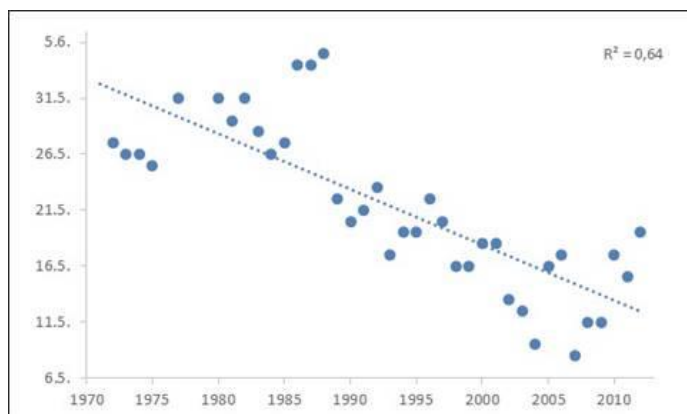
Utbredelse og biologi. Grågåsa (*Anser anser*) tilhører andefugl-familien. Arten hekker fra Island, Skotland og Nederland i vest gjennom store deler av Nord-Europa og Russland til Stillehavet i øst. Arten blir delt inn i en vestlig og østlig underart og de norske grågjessene hører til den vestlige underarten og regnes som en egen nordvestlige/sørvestlige bestand (Powolny *et al.*, 2018). Grågås har kort nebb og foretrekker å beite på gress og urter med høyt og lettøselig proteininnhold, høyoppløselige karbohydrater og planter med høyt vanninnhold og lavt fiberinnhold. Landbruksprodukter med disse egenskapene beites også på av grågås.

Individer i den norske bestanden overvintrer i hovedsak i Spania, Frankrike, Belgia, Tyskland, Danmark og Nederland, men enkeltindivider og mindre flokker kan overvintrer i Norge, men disse antas å være en del av den Islandske bestanden (A. Follestad, pers. medd.). Mildere vintre med potensielt godt beite langs kysten vinterstid kan potensielt øke antallet grågås som overvintrer i Norge. Førstegangsobservasjoner av grågås ankomst har historisk sett vært meldt inn i mars i Rogaland, i månedsskiftet mars/april i Midt-Norge og etter 20. april i Vesterålen og Troms (Follestad, 1994). Tidspunkt for det sørlige trekket har tidligere foregått i løpet av september, men har i senere år startet hele 3 – 4 uker tidligere i sørlige deler av Norge. Går man lengre tilbake i tid kunne grågåsa oppholde seg i Nordland til godt ut i oktober (Vang, 2014). Også i Nordland har man kartlagt at grågåsa ankommer tidligere i dag, sammenlignet med tidligere år (figur 1). Registreringer fra Vega viser at mens gåsa ankom 10. april tidlig på 70-tallet ankommer den nå rundt 15. mars (Vang, 2014). Som en konsekvens av

tidligere ankomst og tidligere hekking er gåsa også fysisk i stand til å trekke sørover tidligere (figur 2). Dette kan føre til utfordringer knyttet opp mot jaktuttaket dersom utviklingen fortsetter, da gåsa potensielt er reist før jakta starter.

Figur 1: Ankomsttidspunkt (y-akse = dato) for grågås, Vega kommune. Upublisert data. Gjengitt med tillatelse fra Follestad, A, 2018.

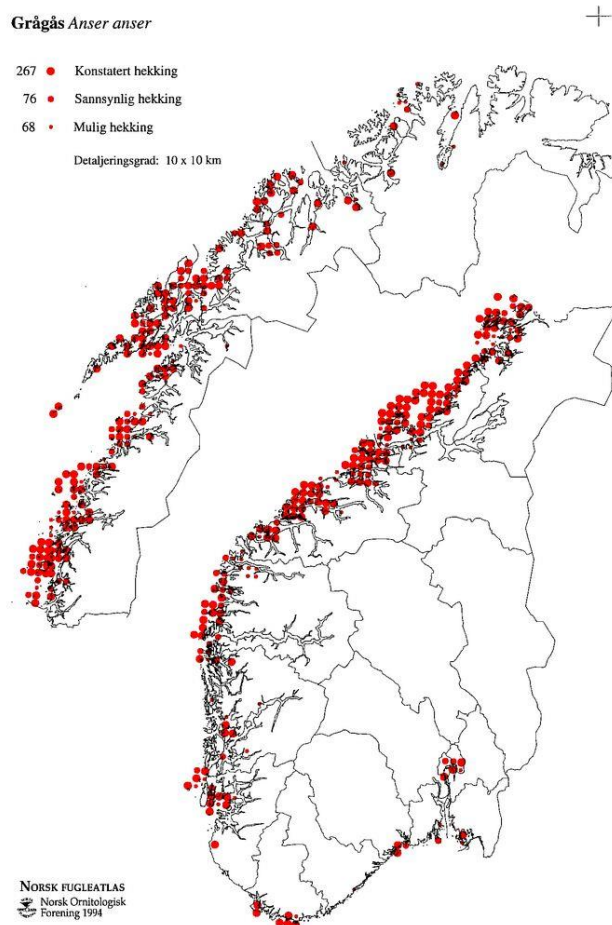
Figur 2: Dato for observasjon (y-akse = dato) av første kull for grågås, Vega kommune. Upublisert data. Gjengitt med tillatelse fra Follestad, A, 2018.

Bestand og bestandsutvikling. Den nordvestlige/sørvestlige bestanden av grågås er tidligere estimert til ca. 200 000 individer (Nilsson *et al.*, 1994), men anslås i dag til å være et sted mellom 900 000 og 1.2 millioner individer (Powolny m. fl., 2018). Hekkebestanden av grågås i Norge har økt betraktelig siden starten på 1990-tallet. Fra en estimert bestand på ca. 7 000-10 000 hekkende par i Norge på begynnelsen av 1990-tallet (Gjershaug *et al.*, 1994) ble hekkebestanden i 2017 estimert til ca. 20 000 – 25 500 par (Shimmings & Heggøy, 2017). Også for Nordland er det liten tvil om at den totale grågåsbestanden har økt i senere år og hekkebestanden ble i 2017 estimert til å ligge i intervallet 2425-4120 (Shimmings & Heggøy, 2017). Antallet ikke-hekkende gås kommer da i tillegg. Denne bestandsveksten kombinert med næringsrike beitearealer i landbruket bidrar til å øke konflikten, da gjess som oftest foretrekker landbruksarealer (Fox *et al.*, 2016; Fox & Abraham, 2017) Vega, Herøy, Dønna og Røst har de største bestandene av hekkende grågås (Vedlegg 1).

Hekkebiologi. Grågåsa blir kjønnsmoden når den er to år gammel, men hekker normalt ikke før den er 3 år eller eldre. Grågåsa kommer sent til hekkeplassene i Norge, sammenlignet med mange andre land. Den ankommer også hekkeplassene i Nordland senere enn lenger sør i landet. Hekketidspunkt har i normale år vært fra midten av april i Rogaland til ca. 20. mai i Finnmark (Follestad, 1994). Det sene heketidspunktet fører til at eggene ofte ikke en gang er lagt innenfor den ordinære tiden for eggsanking i fylket (før 15. april).

Grågås i Norge hekker hovedsakelig langs kysten på holmer og skjær i tilknytning til saltvann, brakkevann eller ferskvann og hovedtyngden av bestanden finnes fra og med Rogaland til og med Nordland. I Nordland, med mange dype fjordarmer som strekker seg inn i landet observeres det også hekkende gås flere kilometer fra kysten. Grågåsa er bakkehekkende og reiret er ofte godt skjult i tilknytning til kratt, lyng og busker, men enkelte steder benyttes også plantefelt som skjul. Rugetida er normalt 27 – 29 døgn og ungene er flygedyktige etter ca. 10 uker. Grågåsa får 5 – 6 egg.

Mytegås. Mange gjess, både ett- og toåringer samt voksne par som ikke har lykket med reproduksjonen samles i store flokker for å bytte vingefjær (myte). Dette foregår i juni/juli og grågåsa mister i denne perioden flygeevnen (4 – 5 uker). Hekkende par myter ofte samtidig med at ungene utvikler sin første juvenildrakt. I Nordland inntreffer mytingen siste halvdel av juni og mesteparten av juli (Shimmings & Heggøy, 2017). Foreldre blir igjen flygedyktige omtrent samtidig med ungene.

Figur 3: Hekkeutbredelse av grågås i Nordland i 1994 (Follestad, 1994). Det antas at dagens utbredelse er større.

4. Konflikter mellom grågås og samfunnsinteresser

Bestanden av grågås i Nordland er per i dag en bærekraftig og voksende bestand og det er aldri tidligere estimert en så stor hekkebestand som i 2017 (Shimmings & Heggøy, 2017). Grågås er en naturlig art i fylket, men menneskeskapte grøntarealer som innmark og parker er en mer attraktiv beiteressurs for grågås enn det utmark og mindre kultiverte arealer gjør (Fox & Abraham, 2017). For mange er grågåsa et flott vår- og høsttegn og arten er samtidig et attraktivt jaktobjekt som potensielt kan gi inntekt til rettighetshavere. Samtidig er det viktig å påse at andre samfunnsinteresser ikke blir skadelidende på grunn av denne økningen og flere kommuner og lokallag i landbruksnæringen i fylket rapporterer at bestanden av grågås nå oppleves som alt for stor. Det er derfor viktig å understreke at det er en generell faglig og politisk enighet om at utfordringene knyttet opp mot forvaltning av grågås må løses på en slik måte at både gjessene og andre samfunnsinteresser blir ivaretatt (DN-rapport 1996-2).

I startfasen av utarbeidingen av gjeldende forvaltningsplan for grågås i Nordland ble det sendt ut et spørreskjema vedrørende skadeomfang, utprøvde tiltak og eventuelle rutiner rundt skadefelling til samtlige kommuner i Nordland. Undersøkelsen hadde som målsetting å kartlegge hvilke områder som opplever utfordringer knyttet opp mot grågås samt omfanget av eventuelle tiltak som måtte være utprøvd for å redusere skade/dempe konflikt. Alle lokallag i Nordland Bondelag og Nordland Bonde- og Småbrukarlag mottok en lignende spørreundersøkelse. 22 enkeltkommuner svarte på undersøkelsen. Prosjekt Utmark mottok også et samlet svar fra kommunene i Vesterålen. 7 lokallag fra landbruksorganisasjonene i fylket svarte også. Svarene fra lokallagene i Nordland sammenfalt svært godt med tilbakemeldinger gitt fra kommunene. En rekke av fylkets innlandskommuner har ikke kjente bestander av grågås og man mottok derfor få svar fra disse.

Grågås som gjør skade på innmark anses som den viktigste årsaken til økt konflikt i Nordland (Foto: Kjell Heggelund).

4.1. Jordbruk

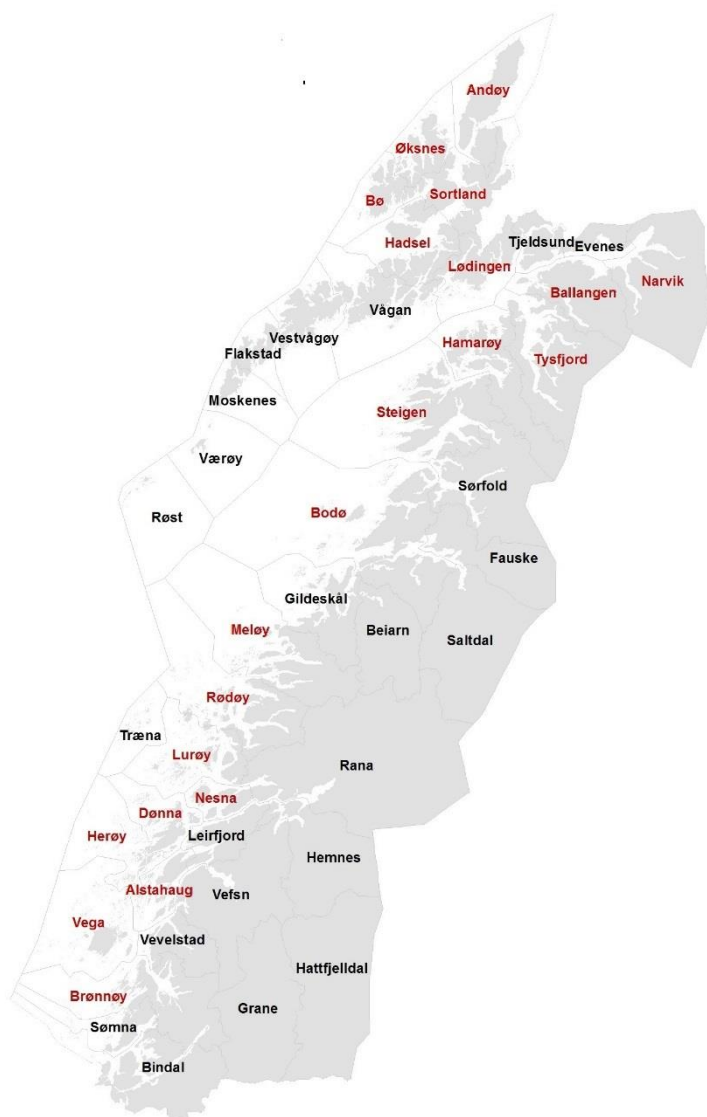
I de aller fleste kommuner i Nordland som har utfordringer med grågås er det beiteskader på fulldyrka innmark som er hovedproblemet. Flere kommuner fremhever at det er særlig på våren når spirene er små at det er størst ødeleggelse, noe som støttes av en rekke studier (Fox *et al.*, 2016). Samtidig fremheves det fra kommunenes side at områder med store hekkebestander også har problemer med beiteskader og nedtråkking gjennom hele sesongen. Slike negative effekter forsterkes i våte perioder og spesielt på arealer bestående av finkornet substrat kan nedtråkking/pakking av marka være en utfordring (Fox *et al.*, 2016). I disse områdene er nærhet til sjø og hekkeområder sammenfallende med skadeområdene da gjessene har lett adgang selv om ungene ikke er flygedyktige. Det er også rapportert om utfordringer i områder der det beites med sau på vår- og sommerbeite. Det er her viktig å understreke at man lokalt opplever betydelig avlingstap som en effekt av nettopp dette. På Vega og Dønna hadde man tidligere problemer med at grågås hadde spesialisert seg på å spise avlinger av gulrot, et problem som nå er mindre utbredt gjennom utstrakt skadefelling og vakthold/jaging. På Dønna har man ved vellykket skadefelling hengt opp felte individer for å skremme andre gjess i området. Dette viser imidlertid at nye og uventede utfordringer kan oppstå og det er derfor viktig med en fleksibel forvaltning lokalt som kan respondere på slike skader så raskt som mulig.

Gjess som beiter på innmark er en utfordring for bøndene i Nordland. Her er det hvitkinngjess som har beitet på et areal på Andøy (Foto: Ingunn Tombre).

Med bakgrunn i undersøkelsene som ble sendt ut startfasen av utarbeidingen av planen er det totalt 21 kommuner som rapporterer at de har utfordringer knyttet opp mot skader på innmark (figur 4). Dette er ikke nødvendigvis et komplett bilde av hvordan skadeomfanget er for hele fylket, da noen kommuner/lokallag kan ha latt være å svare på undersøkelsen. Det er sannsynlig at områder med de største utfordringene med grågjess også har god respons i en slik undersøkelse. Følgelig anses resultatene fra denne undersøkelsen å være godt dekkende for Nordlands utfordringer med grågjess. Gjennomgående for kommunene som melder om

utfordringer er at det er flere områder lokalt som opplever skade påført av grågås og ikke hele kommunen sett under ett.

Det er derfor i gjennomsnitt flere slike «skadeområder» i hver av disse kommunene. Skadeområdene i Nordland finner man i kystnære områder i fylket og basert på innspill fra kommunene oppleves de største utfordringene på Helgeland og i Vesterålen. Da det ofte kan være snakk om et stort antall områder som rapporterer skade pr. kommune er det ikke utarbeidet kart som viser hvert enkelt skadeområde. Det vil imidlertid være en stor fordel for den enkelte kommune å sørge for slike oppdaterte kart når aktuelle tiltak skal settes i verk.

Figur 4: Kommuner i Nordland som har rapportert om konflikt mellom grågås og landbruk gjennom spørreundersøkelse gjennomført våren 2018 (merket i rødt).

Noen av kommunene og lokallagene som har besvart spørreundersøkelsen har også vist til utfordringer knyttet opp mot forurensning av fôret på grunn av gåsemøkk. Dette er en utfordring som også omtales i flere forvaltningsplaner for grågås andre steder i landet. I løpet av ett døgn kan en enkelt grågås produsere 600 – 700 gram avføring og det går ca. tre og et halvt minutt mellom hver gang gåsa gjør fra seg (Samuelsen et al., 2004).

Forsøk har vist at mye ekskrement i surfôret kan gi en dårligere gjæringskvalitet (Høgberg et al., 2003). Mengde gåsemøkk i innhøstet plantemasse avhenger av mengde gåsemøkk på arealet, innhøstingsforhold og metode. Samtidig vil mengden reduseres jo lengre tid det går mellom gåsebesøket til høstetidspunktet avhengig av værforhold i perioden. Selv om sauene i denne studien ikke viste aversjon mot fôr tilsatt gåsemøkk er det fortsatt uklart hvilke negative effekter som potensielt påføres gjennom gåse-ekskrement i fôret og det er

anbefalt at man skal unngå innblanding av jord- og gjødselpartikler i fôret (*Høgberg et al.*, 2003). Da sannsynligheten for at gåsemøkk blir høstet reduseres jo lengre tid det er mellom gåsebesøket og innhøsting er dette et potensielt problem som sannsynligvis er størst i områder med mye hekkende grågås, da denne beiter på innmarka gjennom hele sesongen.

I en undersøkelse i forbindelse med utarbeiding av forvaltningsplan for gjess på Helgeland oppga mange grunneiere avlingstap til grågås til 15 – 20 % (Vang, 2014). Det er, hva Prosjekt Utmark kjenner til, ikke gjennomført nærmere kostnadsberegninger for tap av avling som følge av grågås i Nordland. I Askøy kommune i Hordaland har den lokale forsøksringen imidlertid gjort slike estimat vedrørende tap av avling til kanadagås. Gårdbrukeren høstet her inn 1150 rundballer på førsteslått før kanadagås utgjorde ett problem (2002 – 2003) mot kun 573 rundballer på både første- og andreslått i 2007. Faktisk tap ble her estimert til kr. 280 000,- (Steinsvåg, 2008). Det er derfor nærliggende å anta at mange gårdbrukere i Nordland opplever betydelig økonomisk tap på grunn av grågåsas beiting.

Det kan være verd å nevne at for flere kommuner i Nordland (på Helgeland og i Vesterålen) kommer grågåsa som en tilleggs utfordring der det også er hvitkinngås og kortnebbgås på rast om våren (på vei til Svalbard). Det er en tilskuddordning for disse arktiske artene, med grågåsas beiting på grasenga *etter* at disse har dradd vil kunne ha en forsterkende negativ effekt fordi graset allerede er sterkt nedbeitet (*Tombre et al.*, 2013, 2015).

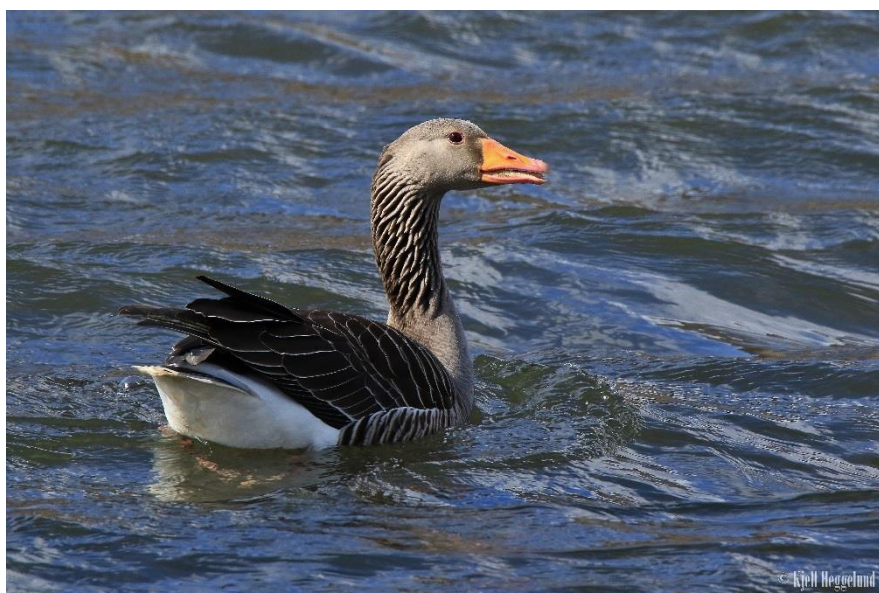
4.2. Friluftsliv

Badeplasser, friluftsliv- og turområder kan ofte være svært attraktive for grågås. En rekke av disse områdene kjennetegnes med nærhet til hav/vann, tilsådd eller naturlig gress, lite predatorer og potensielt ekstra tilgang på mat dersom gåsa mates av turgåere. Slike områder finnes ofte nært tett bebyggelse og det er som regel lite/ingen jakt på slike steder.

Flere av kommunene som besvarte spørreundersøkelsen som ble sendt ut våren 2018 har nevnt tilgrising av turområder som en viktig konflikt i egen kommune. Også for holmer og skjær som er populære badeplasser/turområder i mer usentrale strøk fremheves dette som et problem.

Dersom området er av en slik karakter at det ikke er forsvarlig/hensiktsmessig å bedrive ordinær jakt bør andre forebyggende og konfliktdempende tiltak utprøves (tabell 3). Dersom man lokalt mener at bestanden er så stor at den ikke er samfunnsmessig bærekraftig bør andre bestandsregulerende tiltak settes i verk (tabell 4).

Grågås trives godt i tilknytning til vann og det kan oppstå utfordringer på badeplasser og i andre viktige friluftsområder
Foto: Kjell Heqqelund).

Det er per i dag usikkerhet rundt risikoen for spredning av sykdomsfremkallende bakterier/parasitter i forbindelse med menneskelig kontakt med grågås avføring, selv om det er påvist at ekskrement fra gås inneholder slike patogene bakterier (*Samuelsen et al.*, 2004). I forbindelse med utarbeiding av forvaltningsplan for gjess i Oslo og Akershus (2004 – 2010) ble det gjort prøvetaking for å kartlegge eventuelle problemstillinger rundt nettopp dette (*Samuelsen et al.*, 2004). Her ble det påvist at 70 % av gjessene hadde *Campylobacter jejuni*, en bakterie som kan gi diare hos mennesker. Dette er derfor en problemstilling kommunene kan oppleve i enkelte områder (*Elmberg et al.*, 2017).

4.3. Grågås og andre arter

En økning av grågåsebestanden kan potensielt føre til økt konkurranse mellom grågås og andre gåsearter, men også mellom grågås og andre fuglearter som deler de samme ressursene (hekkeområder, biotoper med mer). Mye tyder på at kanadagås delvis fortrenger grågås fra sine hekkeområder (*Fabricius et al.*, 1974), noe som er rapportert i andre deler av landet, men det mangler konkrete eksempler som tilsier at grågås fortrenger andre arter.

En stor bestand av gås kan også potensielt endre artssammensetningen i beitearealet på grunn av kraftig beite på vegetasjonen samtidig som det kan oppstå endringer i selve artsmangfoldet (*Jefferies et al.*, 2006). Det er ikke rapportert om slike påvirkninger i Nordland.

Beiting fra gås kan også ha enkelte positive effekter ved at den holder vegetasjonen i hevd og hindrer gjengroing.

Det er ikke kartlagt endringer i artsmangfold forårsaket av den voksende grågåsebestanden i Nordland (Foto: *Paul Schimmings*).

5. Gjennomførte tiltak i Nordland

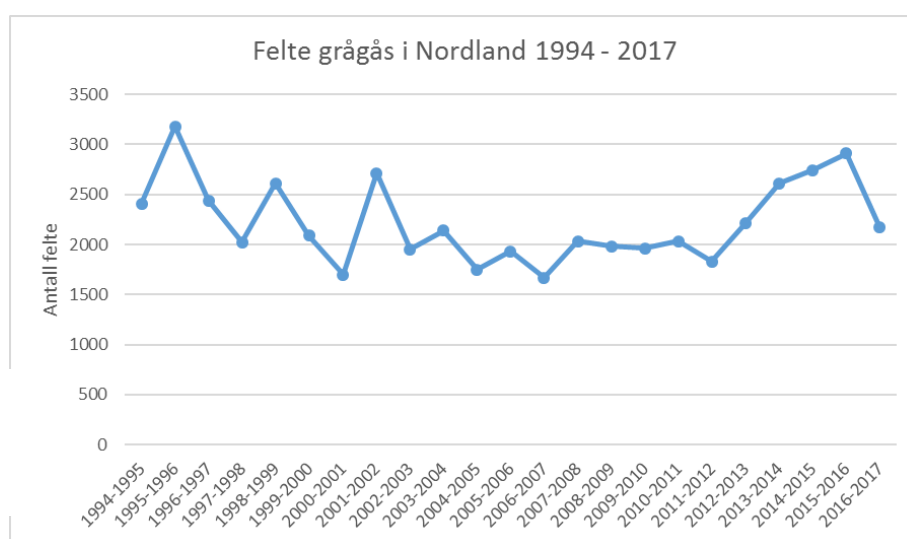
I Nordland er det utprøvd en rekke tiltak for å redusere skader og konflikt forårsaket av grågås. Noen av tiltakene har vært direkte bestandsregulerende, mens andre har hatt fokus på å begrense skaden (forebyggende). Gjennom spørreundersøkelse sendt ut våren 2018 ble det gitt innspill fra noen kommuner der de beskrev hvilke tiltak som er utprøvd og til dels hvordan man opplever effekten lokalt. Flere kommuner har lokale forvaltningsplaner der erfaringene fra slike tiltak er beskrevet. Noe som er verdt å merke seg er at effektene varierer mye fra område til område og det er tydelig at ulike tiltak har ulik effekt avhengig av hvor og hvordan tiltaket gjennomføres.

5.1. Bestandsregulerende tiltak

Ordinær jakt og eggsanking. Ordinær jakt er, og skal også i fremtiden være, hovedvirkemiddel i bestandsreguleringen av grågås i Nordland. Mange kommuner melder om svært mangelfull grunneierorganisering, noe som er helt avgjørende for at jakta i det hele tatt skal kunne ha en bestandsregulerende effekt. Det bør være en målsetting lokalt at man får organisert så store områder som mulig. Dersom det ikke lar seg gjøre å få på plass friområder kan jakta utøves på en slik måte at gåsa ikke presses ut av området på grunn av for høyt jaktrykk (noe som potensielt fører til at færre gjess blir felt dersom trekket starter unødvendig tidlig). Her kan eksempelvis forvaltningsområdet deles inn i mindre jaktfelt, der noen av jaktfeltene er fredet i perioder, ved at man har jakt kun noen dager i uken. Tiltak som fremmer bedre grunneiersamordning med fokus på jakt på grågås bør prioriteres høyt i gjeldende planperiode.

Fellingstallene fra ordinær jakt i Nordland har historisk sett vært forholdsvis variable (figur 7). På det meste er det felt ca. 3000 grågås i fylket på en jakt sesong. Fra perioden 2003/04 – 2011/12 økte fellingstallene betydelig fram til sesongen 2015/16 før fellingsresultatet igjen gikk ned sesongen 2016/17. På landsbasis har det vært en jevn økning i antall felte grågås pr. jaktår i den samme perioden, fra ca. 9500 felte gjess i 1994/95 til ca. 19 000 felte gjess sesongen 2015/16. Også på landsbasis gikk fellingstallene ned i 2016/17.

Figur 5: Felte grågås pr. jaktår i perioden 1994/95 – 2016/17 (kilde: www.SSB.no)

Det finnes per i dag lite informasjon rundt omfanget av eggsankingen i fylket. Dette er et tiltak som potensielt kan ha stor effekt som både forebyggende og bestandsregulerende tiltak. Ved en eventuell utvidelse av sankeperioden kan effekten økes ytterligere.

Utvidet jakt/egg-sankeperiode. Også ved eventuell utvidet jakttid (med tidligere oppstart) vil det være viktig med en god grunneiersamordning lokalt for at tiltaket skal ha effekt. Utvidet jakt er forsøkt i flere kommuner i Nordland. På Helgeland ser det ut til at den tidlige jaktstarten har gitt positive resultater på både skadesituasjon på innmark, men også på antall gjess som felles. Det rapporteres blant annet om at man feller et langt større antall ikke-hekkende gås med bruk av dette tiltaket, da disse er de første til å starte trekket sørover. Også ved bruk av utvidet jakt er tilbakemeldingene fra aktuelle kommuner vedrørende effekten varierte. Dette kan ha sammenheng med hvordan jakta organiseres lokalt. Det rapporteres fra flere kommuner at det kan ta noen år før grunneiere, jegere og andre lokale aktører tilpasser seg tidligere jaktstart slik at det ofte er hensiktsmessig å prøve ut ordningen over flere år før man konkluderer rundt effekten.

Kommuner som ønsker å innføre utvidet jakt/sankeperiode for grågås-egg bør gjøre dette i tett dialog med jaktrettshavere og grunneiere lokalt og samtidig bidra til at disse får på plass en god og målstyrt jakt over store arealer. God rapportering vil være avgjørende dersom tiltaket skal kunne evalueres.

Skadefelling. Også skadefelling er benyttet som forebyggende tiltak i områder der grågåsa gjør stor skade, og andre tiltak ikke har tilstrekkelig effekt. Totalt 18 av de 27 kommunene som besvarte spørreundersøkelsen våren 2018 kunne rapportere at det foregikk skadefelling i kommunen. Kun et fåtall av disse kommunene hadde god oversikt over fellingsresultatet i forbindelse med skadefellingen. Fra kommunens side fremheves det at den konfliktdempende effekten disse skadefellingsløyvene bidrar med i mange tilfeller oppleves som vel så viktig som den forebyggende effekten tiltaket har.

Det opplyses om rapporteringsplikt samtidig som skadefellingsløyvene gis. Likevel opplever mange kommuner at de må mase for å få inn disse fellingsresultatene. Gode standardveiledere i denne prosessen kan bidra til bedre rapportering samtidig som det blir enklere for berørte gårdbrukere/rettighetshavere å søke. Skadefelling omtales ofte av jordbrukere som det beste tiltaket for å redusere skade på egen innmark. Med bakgrunn i disse innspillene er skadefelling derfor et viktig og høyt prioritert tiltak i Nordland.

5.2. Forebyggende og konfliktdempende tiltak

De fleste av de mulige skade- og konfliktforebyggende tiltakene er forsøkt i Nordland med varierende effekt og grågåsas evne til tilpasning fører til at mange av tiltakene kun har en kortvarig virkning. Mange av tiltakene er i tillegg tidkrevende og kostbare og effekten vil henge tett sammen med selve gjennomføringen. Ved utprøving av slike forebyggende tiltak er det viktig at tiltakshaver henter erfaringer fra andre som har vært igjennom denne prosessen. Det skal utarbeides veiledere/retningslinjer for de tiltak som er mest aktuelle for Nordland.

Det er viktig at slike tiltak gjennomføres i områder med konflikt mellom grågås og andre interesser og at aktiviteten samtidig dokumenteres godt. Dette er avgjørende for om man får iverksette ytterligere tiltak, eksempelvis skadefelling, i området.

6. Forvaltningsmål for Nordland

For å sette fokus på de største utfordringene i fylket og bidra til en fleksibel og lokaltstyrt forvaltning har Prosjekt Utmark i samarbeid med Samarbeidsforum for gås i Nordland utarbeidet 4 overordnede målsettinger for den regionale grågåsforvaltningen i gjeldende planperiode (2019 – 2025). Dette er generelle målsettinger for hele fylket og eventuelle lokale forvaltningsmål bør derfor være knyttet opp mot forholdene i egen kommune (tabell 2, 3 & 4). Kommuner som ønsker å ta i bruk tiltak der det kreves forvaltningsplan/tillatelse fra øvrige myndigheter står derfor fritt til å tilslutte seg gjeldende plan og søke Fylkesmannen om tillatelse til å sette i verk tiltaket med henvisning til dette. I tillegg må det utarbeides en beskrivelse av problemområder lokalt samtidig som aktuelle tiltak knyttes opp mot hvert av disse arealene ved en eventuell tilslutning av forvaltningsplanen.

6.1. Lokaltstyrt forvaltning

Den kraftige bestandsveksten av grågås i Nordland har ført til økt konflikt med øvrige samfunnsinteresser. Problemstillingene knyttet opp mot en stor bestand av grågås kan variere mye fra kommune til kommune og i særlig konfliktfylte områder kan det være et mål å stabilisere/reducere bestanden. Aktuelle tiltak for å oppnå nettopp dette vurderes best lokalt og kommunene bør derfor stå fritt til å sette i verk de tiltak man mener er mest effektive for hvert enkelt problemområde gitt at kommunen er tilsluttet en forvaltningsplan.

Målsetting: Forvaltning av grågås i Nordland skal være lokaltstyrt og fleksibel. I kommuner der man på grunn av skade/annen konflikt forårsaket av grågås har som målsetting å redusere bestanden skal det legges til rette for det. Tiltak og aktuelle problemområder skal beskrives lokalt.

6.2. Evaluering/bestandsmål for Nordland

Grågåsebestanden i Nordland har økt kraftig de senere år. Denne økningen er innenfor det som må sees på som naturlig for arten. Følgelig slår naturmangfoldloven fast at både grågjess og deres naturlige leveområder skal bevares på kort og lang sikt. Innenfor denne rammen anses det, på grunn av den store bestandsveksten, å være stor fleksibilitet for å redusere/stabilisere bestanden i kommuner som opplever denne som for stor. Innenfor slike områder er innføring av bestandsmål og/eller fellingsmål (antall årlige fellinger) for grågås aktuelt for å kunne tallfeste og evaluere effekt av tiltak som settes i verk. Fellingsmål er i så måte mindre krevende å evaluere jfr. årlig jaktstatistikk, mens bestandsmål krever langt høyere innsats. For fylket sett under ett vil det trolig være lite hensiktsmessig å ha et konkret bestandsmål.

Målsetting: Det er en målsetting at tiltak som settes i verk skal kunne evalueres lokalt. Innføring av bestandsmål (antall hekkende par årlig/antall gås) eller fellingsmål (antall felte gjess) kan bidra i denne evalueringen. Kommuner som ønsker å fastsette eget bestandsmål og/eller fellingsmål for arten står derfor fritt til å gjøre dette.

6.3. Forvaltningens ansvar

Ved eventuell målsetting om stabilisering/reduksjon av grågåsebestanden lokalt kan det være nødvendig å ta i bruk tiltak som kan være konfliktfylte. I situasjoner der det oppstår konflikt rundt bruken av tiltak er det viktig at kommunens ansvar/fokus overfor øvrige samfunnsinteresser er definert i regional plan for forvaltning av grågås.

Målsetting: Forvaltning av grågås i Nordland skal prioritere å forhindre skader påført øvrige samfunnsinteresser. I områder der det settes i verk omstridte tiltak skal utfordringene knyttet opp mot skadeproblematikk beskrives slik at årsaken til at eventuelle omstridte tiltak må tas i bruk kommer klart frem.

6.4. Mer effektiv jakt

Selv om gjeldende plan beskriver en rekke tiltak som kan benyttes med bestandsregulerende effekt er det ordinær jakt som fremheves som det tiltaket som potensielt har størst effekt i Nordland. Da det per i dag er store arealer med dårlig/ingen grunneiersamordning som har som målsetting å effektivisere jakt på grågås bør dette være et prioritert arbeidsområde både for privat og offentlig forvaltning i gjeldende planperiode. Kommuner kan her motivere og legge til rette for at private rettighetshavere kan få på plass en samordningsprosess med fokus på grågåsforvaltning. Også ved en eventuell tidlig jaktstart vil rettighetshavernes fokus på en målrettet jaktutøvelse påvirke effekten av tiltaket.

Målsetting: Ordinær jakt på grågås skal fortsatt være hovedvirkemiddel for bestandsregulering i fylket og jakta skal effektiviseres i gjeldende planperiode. Jaktrettshavere innenfor områder som opplever skade påført av grågås bør gå sammen i et forsøk på å effektivisere jakta. Norges Bondelag har utarbeidet standardmaler for hvordan denne samordningen kan gjennomføres.

7. Tiltaksplan

I Nordland har man hatt utfordringer knyttet opp mot flere arter av gjess i en lengre periode. Dette har ført til at mange forebyggende tiltak er utprøvd både for grågås og de arktisk trekkende artene kortnebbgås og hvitkinngås med tilsvarende beiteproblematikk. . Det foreligger derfor en omfattende liste over mulige tiltak for å redusere skader/minske utfordringene. Noen av tiltakene krever godkjenning fra fylkesmannen/Miljødirektoratet mens andre tiltak kan gjennomføres fritt av lokale gårdbrukere/grunneiere. Under er det en oversikt for aktuelle tiltak for Nordland som også synliggjør hvem som er/burde være ansvarlig for gjennomføringen.

For flere av disse tiltakene er det mulig å søke om tilskudd både lokalt og regionalt. Prosjektorientert (FoU) arbeid knyttet opp mot forvaltning av grågås står i tillegg fritt til å søke tilskudd fra eksterne aktører som ikke er nevnt i oversikten under.

Når en kommune/gårdbruker/rettighetshaver vurderer tiltak i tabellen er det viktig at man setter seg godt inn fordeler/utfordringer knyttet opp mot de aktuelle tiltakene slik at gjennomføringen blir så god som mulig. For tiltak som har som formål å bedre jaktutøvelsen bør det alltid være en målsetting å ha tilstrekkelig størrelse på arealene slik at jakt i en del av området ikke påvirker andre deler som vil fungere som friareal for gjessene når det ikke jantes i denne delen av jaktområdet. Her må det gjøres lokale

tilpasninger, og en må gjerne prøve seg litt frem til optimale løsninger. at så store arealer som mulig innlemmes i forvaltningsområdet.

Jakt på grågås fremheves som det viktigste bestandsregulerende tiltak for grågås (Foto: Ove Martin Gundersen).

7.1. Tiltak innen privat og offentlig forvaltning

Dette er tiltak som skal gi bedre forutsetninger for å oppnå en god forvaltning av grågjessene våre. Blant annet kan dette være tiltaks som har som formål å bedre kunnskap om bestand, utfordringer og problemområder. Lokalkunnskap rundt disse temaene er avgjørende for å oppnå en bedre forvaltning av grågås. Mange av tiltakene har også som målsetting å bidra til en mer målrettet og kunnskapsbasert forvaltning. Kommuner med utfordringer bør ha som hovedmål å knytte seg til en forvaltningsplan slik at man står friere til å ta i bruk tiltak man ellers ikke kan benytte seg av.

Forvaltningsplan for grågås i Nordland

Tabell 2: Aktuelle forvaltningstiltak som kan benyttes i Nordland, samt hvem som har ansvar for gjennomføring. Hvert tiltak er gitt en prioritet. Potensielle finansiører er her: 1. kommunalt viltfond, 2. regionalt viltfond, 3. SMIL, 4. rettighetshavere/grunneierlag.

Tiltak	Ansvar	Prioritering	Finansiering	Kommentar
Utarbeide lokale forvaltningsplaner	Kommune	Høy	1, 2, 3	Gjelder kommuner som ønsker/allerede har egen plan
Tilslutning regional plan m/ lokal beskrivelse i hht. Lokale/regionale målsettinger.	Kommune	Høy	1, 2	Gjelder kommuner som ønsker/har behov for dette
Kartlegging og overvåking	Kommune/ FM	Høy	1, 2, 3, 4	Kommune på lokalt nivå og FM/NFK på regionalt nivå
Fastsette forskrift for utvidet jakttid/eggsanking	FM	Høy	-	
Vurdering/taksering av beiteskader	Grunneier	Høy	1, 2, 3, 4	Kommunalt viltfond kan benyttes dersom dette fremmer den lokale viltforvaltningen.
Tildeling av skadefellingstillatelser/ rapportering skadefelling	Kommune	Høy	-	Kopi bør sendes til FM. Det skal utarbeides retningslinjer/maler for gjennomføring.
Revisjon og evaluering av lokale forvaltningsplaner	Kommune	Høy	2, 3	Ved lokal tilslutning av gjeldende plan vil revisjon være avgjørende for videre arbeid.
Etablere lokale bestandsmål/fellingsmål for grågåsbestanden	Kommune	Middels	1, 2	I samarbeid/dialog med FM

7.2. Forebyggende og konfliktdempende tiltak

Dette er i stor grad tiltak som gårdbruker/grunneier står fritt til å prøve ut selv. Ofte vil en oppleve en bedre effekt dersom flere av tiltakene gjennomføres samtidig. Det vil imidlertid være viktig at utprøving av slike tiltak dokumenteres på en god måte slik at man kan synliggjøre hvilke tiltak som er benyttet. Dette kan være avgjørende for om man får innvilget en eventuell skadefellingstillatelse. Kunnskapen som genereres når en gjennomfører slike tiltak er også viktig for en evaluering av effekten og vil være et viktig bidrag til kunnskaps- og erfaringsutvekslingen både mellom gårdbrukere og mellom gårdbrukerne og forvaltningen. Kommuner må selv knytte aktuelle tiltak til problemområder.

Tabell 3: Tabellen viser de forebyggende og konfliktdempende tiltakene som er mest aktuelle i Nordland.

Tiltak	Kommentar
Gjerder mellom sjø/vann og innmark	God effekt i mytetid/før ungene er flygedyktige
Etablering/alternering av hvileområder ved jaging/jakt	Bedre forutsigbarhet for landbruksnæring da man kjenner til hvilke arealer gåsa kan få være i fred. Store og produktive arealer.
Manuell jaging	Arbeids- og tidkrevende. Risikerer å flytte problem til naboen.
Jaging med hund	Kan være problematisk å skaffe egnede hunder
Endring av avlingstype	Kan være aktuelt i område mellom gjerde og sjø/vann
Innflygingshinder	Dårlig effekt da grågås ofte går inn på beite
Leplanting mellom vann/sjø og innmark	Det rapporteres om dårlig effekt av dette tiltaket andre steder i landet
Skremming med lydkanon	Gåsa venner seg fort til tiltaket
Fugleskremsel/andre visuelle tiltak	Gåsa venner seg fort til tiltaket, men kan ha effekt sammen med manuell skremming om det varieres hyppig.
Skadefelling	Skal kun benyttes når andre tiltak ikke har effekt/kan benyttes

7.3. Bestandsregulerende tiltak

Bestandene av grågås skal i størst mulig grad reguleres gjennom ordinær jakt og eggsanking. Gjennomføring av tiltak som har som målsetting å effektivisere den ordinære jakta bør prioriteres.

Tabell 4: Tiltak som har bestandsregulerende effekt. I områder med stort skadeomfang kan flere av tiltakene iverksettes samtidig.

Tiltak	Prioritet	Kommentar
Tidlig jaktstart	Høy	Aktuelt som bestandsregulerende tiltak.
Grunneiersamordning med fokus på effektiv jakt	Høy	Viktig for effektivitet av ordinær og utvidet jakt.
Utvidet sanketid for egg	Middels	Aktuelt som bestandsregulerende tiltak. Kan være ressurskrevende og vanskelig å finne reir.
Eggpunktering	Lav	Omstridt ekstraordinært tiltak. Vanskelig å finne reir.

8. Litteratur

Direktoratet for naturforvaltning. (1996). *Handlingsplan for forvaltning av gjess*. DN-rapport 1996-2.

Elmberg, J., Berg, C., Lerner, H., Waldenström, J., Hessel, R. (2017). Potential disease transmission from wild geese and swans to livestock, poultry and humans: a review of the scientific literature from a One Health perspective, *Infection Ecology & Epidemiology*, 7:1, 1300450

Fabricius, E., Bylin, A., Fernø, A., Radesater, T. (1974). Intra- and Interspecific Territorialism in Mixed Colonies of the Canada Goose *Branta canadensis* and the Greylag Goose *Anser anser*. *Ornis Scandinavica (Scandinavian Journal of Ornithology)*, Vol. 5, No. 1 (1974), pp.25-35.

Follestad, A. (1994). *Norsk fugleatlas*. Norsk Ornitologisk Forening.

Fox, A. D. & Abraham, K. F. (2017). Why geese benefit from the transition from natural vegetation to agriculture. *Ambio* 46: S188-197.

Fox, A. D., Elmberg, J., Tombre, I. M., Hessel, R. (2016). Agriculture and herbivorous waterfowl: a review of scientific basis for improved management. *Biological reviews* 2017 Vol. 92 (3), 854-877.

Hatten, L., Høberg, J., Høberg, E. N., Bjørn, R. (2004). Faktaark – Planteforsk Tjøtta fagsenter. Preferanse for ulike grasarter hos grågjess.

Høberg, E. N., Hatten, L., Høberg, J. (2003). Faktaark. Kan gåsemøkk på eng medføre redusert forkvalitet? *Grønn kunnskap* Vol. 7 (102).

Jefferies, R. L., Jano, A. P., Abraham, K. F. (2006). A biotic agent promotes large-scale catastrophic change in the coastal marshes of Hudson Bay. *Journal of Ecology* 2006 Vol. 94, 234 – 242.

Kristiansen, L. H., Mogstad, D. K., Shimmings, P., Follestad, A. (2005). Evaluering av forvaltningsplaner for gås i Norge. Norsk Institutt for planteforskning og Norsk Institutt for Naturforskning. 81 s.

Månsson, J. (2017). Lethal scaring e Behavioral and short-term numerical response of greylag goose *Anser anser*. *Crop Protection* 2017 Vol. 96, 258 – 264.

Nilson, L., Follestad, A., Koffiberg, K., Kuikjen, E., Madsen, J., Mooij, J., Mouronval, J. B., Persson, H., Schirke, V., Voslamber, B. (1999). *Greyleg Goose Anser anser: Northwest Europe s 182201*.

Powolny, T., Jensen, G.H., Nagy, S., Czajkowski, A., Fox, A.D., Lewis, M., Madsen, J. (2018). *AEWA International Single Species Management Plan for the Greylag Goose (Anser anser) - Northwest/Southwest European population*. Tredje utkast av “AEWA International

Single Species Management Plan for the NW/SW European Population of the Greylag Goose (*Anser anser*)". Bonn, Germany.

Samuelsen, J. R., Stokkerei, A., Isdahl, T (2004). Forvaltningsplan for gjess i Oslo og Akershus 2004 – 2010. Oslo kommune.

Shimmings, P. & Heggøy, O. (2017). *Grågås i Nordland – Et estimat på hekkebestand i 2017*. NOF-Rapport 2017-3. 29 S.

Simonsen, C. E., Madsen, J., Tombre, I. M., Nabe-Nielsen, J. (2015). Is it worthwhile scaring geese to alleviate damage to crops? – An experimental study. *Journal of Applied Ecology* 2015 Vol. 53 (3), 916 – 924.

Steinsvåg, M. J. (2008). Forvaltningsplan for gjess i Hordland: Utfordringer, målsetjingar og tilrådingar. Fylkesmannen i Hordaland, miljøvernavdelinga. MVA-rapport 3/2008. 44s.

Tombre, I., Bjerke, J.W., Bergjord, A.K. & Hansen, M. (2015). Gåsebeite og effekter for landbruksnæringen. Fylkesmannen i Nordland, Bodø.

Tombre, I. M., Madsen, J., Bakken, J., Bergersen, E., Hjerrild, J. (2007). Miljøtilskudd til tiltak for tilrettelegging av beitearealer for trekkende gjess. Enevaluering for Vesterålen, 2006 – 2007. *NINA – rapport 301*. 61 s.

Tombre, I. M., Eythórsson, E. & Madsen J. (2013). Towards a solution to the goose-agriculture conflict in north Norway, 1988-2012: the interplay between policy, stakeholder influences and goose population dynamics. *PLOS ONE* August 8 (8), e71912, 1 – 7.

Tulner, T. (1999). Disturbance as a factor influencing terrain distribution of Graylag geese *Anser anser*. Investigating the management plan of Vega community. Student report. Van Hall Institute, Leewarden. 24 s.

Vang, K. (2014). *Forvaltningsplan for kortnebbgås, hvitkinngås og grågås i Alstahug, Dønna, Herøy og Vega kommuner 2014 – 2017*. Dønna kommune.

9. Vedlegg

Vedlegg 1: Kommunevis minimum- og maksimumstall for hekkende par med grågås i Nordland. Metodene benyttet er 1. feltarbeid (2015 - 2017), 2. informasjon fra lokale kontaktpersoner/kommuner, 3. artsobservasjoner, 4. tetthetsdata. I mange tilfeller er det benyttet en kombinasjon av ulike metoder for å komme fram til estimatet (etter Shimmings & Heggøy, 2017).

Kommune	Min. antall par	Maks. antall par	Metode
Bindal	5	20	1,3,4
Sømna	25	50	1,4
Brønnøy	70	140	1,2,3,4
Vevelstad	5	10	1,4
Vega	400	600	1,2,4
Alstahaug	60	120	1,2,4
Herøy	350	475	1,2,3,4
Grane	0	0	3
Hattfjelldal	0	0	3
Dønna	250	500	1,2,3,4
Vefsn	0	0	1,3
Leirfjord	0	0	2,3
Nesna	10	25	2,3
Rana	0	5	2,3
Hemnes	0	0	3
Saltdal	0	0	3
Lurøy	75	150	2,4
Træna	60	65	2
Rødøy	75	150	2,4
Meløy	50	100	2,4
Gildeskål	65	130	2,4
Beiarn	0	0	2,3
Bodø	150	200	2,4
Fauske	10	15	2,4
Sørfold	5	10	2,3
Steigen	55	110	4
Hamarøy	30	60	2,4
Tysfjord	10	20	2,4
Ballangen	15	55	2,4
Narvik	5	10	4
Tjeldsund	10	25	4
Evenes	5	10	3,4
Røst	200	300	2
Værøy	5	10	1,2
Moskenes	10	20	1,2
Flakstad	35	45	1
Vestvågøy	65	85	1,4
Vågan	30	60	1,4
Lødingen	60	120	1,4
Hadsel	40	60	1,2
Bø	50	70	1,2
Sortland	40	60	1,2
Øksnes	70	110	1,2
Andøy	75	125	1,2
NORDLAND	2475	4120	